

РЕФЕРАТИ

УДК 323.1(498)(=161.2)«1918/1941»(049.32)

ББК 63.3(4РУМ9=Укр)61

Ігор Піддубний

«Hrenciuc Daniel. Provocările vecinătății: Ucrainenii Bucovineni în Regatul României Mari (1918-1940). Contribuții»

Реферована робота належить Даніелю Гренчуку, автору вже достатньо відомому у Румунії своїми працями з історії національних меншин. Зокрема, ним видано книги з історії поляків та угорців на Буковині, здійснено ряд публікацій за темою історії національних меншин та їх інтеграції в румунське суспільство у міжвоєнний період, т.п. В даній роботі також відображено позицію автора, який намагається підійти зважено до висвітлення історії українців на Буковині, хоча, на нашу думку, це йому не завжди вдається. Більш ясно читачеві буде видно зі змісту самої книги *«Виклики сусідства: Буковинські українці в королівстві Великої Румунії (1918-1940). Внески»*, виданої у Яссах 2010 р., хоча відгуки на цю працю вже давно з'явилися в мережі Інтернету на сайтах ряду політичних організацій Чернівецької області.

Загальні настрої викладені у книзі автор представляє вже у вступі до неї. В ньому, зокрема, автор звинувачує українських істориків та дослідників у тому, що ті писали, оглядаючись на політико-ідеологічну ситуацію Москви чи Києва. Історія Буковини представлялася у спосіб ясний, еволюцією 10 національних меншин і 10 різних релігій, маючи у спільному належність до культури німецького типу і Центральноевропейського, як і процеси та механізми специфічні Центральної Європи. Увага істориків зверталася на негативні наслідки габсбурзького адміністрування Букови-

© Піддубний І., 2015

Піддубний Ігор Андрійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

ни, без нюансів механізмів і особливо ансамблю засобів інтеграції простору молдавського походження в рамки Імперії Габсбургів. Ідентифікація етнічних громад Буковини постійно використовувалися віденським урядом для забезпечення існування порозуміння та міжетнічної та міжконфесійної гармонії. Ці аспекти на думку автора демонструвалися існуванням культурних товариств національних меншин Буковини, з яких українськими були «Українська Школа», «Руська Бесіда», «Кобзар», «Жіноча громада», «Менша академіка українська» (так у автора-І.П.), «Спілка видавнича», «Українська народна бібліотека», «Довбуш», «Луг». Автор звертає увагу на те, що шлях українців до власної держави тривалий, а їх дії були схожими до дій румунів. Створена ж держава існувала з деякими перервами. Історія українців Буковини істориками представлялася часткою єдиного українського народу. В історичній Буковині в умовах тоталітаризму культурні, духовні та лінгвістичні інтерференції представлялися природним фактом багатокультурним простором. Початкова, на час австрійського володарювання кількість молдован, ототожнюються з румунами, стала меншістю.

Розвиток у II половині XIX ст. національних почуттів все ж на думку автора дозволяє говорити про меншу активність буковинських румунів проти румунів Трансільванії. Провідними особами у румунському національному русі краю Д.Гренчук називає Я.Флондора та І.Ністора. Особи ці дійсно були різними, як це відзначає автор. Різниця на думку автора полягає у тому, що на 1918 р. Я.Флондор вже був досить відомим політичним лідером, тоді як політична кар'єра І.Ністора розпочалася з 1918 р. відомим Я.Флондор був і у Румунії, адже, не залишаючи Буковину в роки війни, він підтримував стосунки з І.Бретіану. І.Ністор був людиною, що відображала реальний процес інтеграції національних меншин в Румунію на основі ідей НЛП, що фактично означало впровадження етноцентризму та адміністративної централізації, яка реалізувалася в якості девізу королівського герба «*grin poi în sine*». Справедливим є твердження автора, що ці заходи реалізувалися у 1922-1928 (з невеликою перервою на правління уряду Народної партії) та у 1934-1937 рр. Щоправда, здійснювалися заходи урядів НЛП різними людьми у згадані часові проміжки. На відміну від НЛП Націонал-цереністська партія свої заходи реалізувала

на підставі рішень з Альба Юлії від 1 грудня 1918 р. Та все ж відносини між Я.Флондором та І.Ністором, особами, що брали участь у включенні всієї Буковини до складу Румунії базувалися на конфлікті, що вів до протистояння уряду та ряду місцевих культурних організацій румунів краю. Та все ж смерть Я.Флондора, як справедливо відзначає автор, ознаменувала для І.Ністора відхід особи поважаної серед еліти. Автор звертає увагу, що смерть Я.Флондора передувала проведенню адміністративної реформи, що визначила подальшу роль та місце Буковини у складі королівства.

Разом з тим у вступі автор звертає увагу на факт, що у етно-конфесіональній ситуації Румунії національні меншини через політичні партії брали участь у творенні румунської держави. У ряді випадків, переконаний Гренчук, представники нацменшин займали певне місце у громадських інститутах. Автор стверджує, що модель суспільства та держави на основі етно-центризму будувалася за французьким зразком, але змушена була курсувати між європейськими запитами та внутрішніми реальностями. У міжвоєнній Буковині українці краю мали партії з різною ідеологією. Проте не все спокійно було у румунському таборі, де певну роль відігравав конфлікт між Флондором та Ністором.

У вступі також автор наголошує, що процес інтеграції нацменшин у королівство ігнорувався комуністичною історіографією і подавався виключно під знаком «важкого тріумфалізму». Та попри все відзначено, що події кінця I Світової війни створили сприятливі для Румунії обставини, навіть після мирних договорів у Буфтя та Бухаресті 1918 р. Для українців цей час був періодом боротьби за Східну Галичину та північ Буковини, що і привело до конфлікту з поляками та румунами. Фактично автор праці не визнає за українцями права створити власну державність на території проживання. Замість цього він демонструє тріумф подій 28 листопада 1918 р., порівнюючи його з виразом національного духу у сусідів у центральній та східній Європі. Автор визнає неучасть українців у Генеральному конгресі Буковини та вказує, що таким чином українці не визнали приєднання до Регату. Як протилежний приклад приводиться О.Ільницький, депутат від округи Гурст, який від імені населення рутенського з Марамуре-

ша заявив про визнання тут демаркаційної лінії лінією кордону Великої Румунії. Від опису згаданої події автор відразу переходить до згадки про історіографію проблеми рутенів, але згадує імена лише кількох істориків, що займалися даною проблемою, зазначаючи, що вона вказує на належність рутенів до іншої нації, ніж українці. На це на думку автора необхідні наукові докази. Власне події кінця Світової війни та перетворення, яких зазнала Центральна та Східна Європа привели до виникнення Української держави, яка від часу свого заснування встановила дипломатичні стосунки з Румунією. На думку автора інтерес обох країн до коректних відносин, базованих на взаємному визнанні обох держав було висловлено К.Мацієвичем, який подав королю та прем'єру документ про прагнення існувати у добросусідстві та порозумінні. Власне автор не заперечує думки про те, що Румунія була зацікавлена у збереженні незалежної української держави замість можливої конфронтації з Росією (СРСР) та відмовляючись від пропозицій Польщі щодо розподілу української території. Тимчасове існування УНР та перехід влади до совєтів вплинуло на становище українців у Великій Румунії, пише Д.Гренчук. Їх інтереси захищали назовні країни ряд політичних лідерів, преса та Ліга Націй, ряд створених у діаспорі організацій та товариств, з яких найпотужнішим центром є Манітоба (Канада). Створення ж румунської держави було процесом комплексним, у відсутності напруг, звинувачень, суперечок та ідеологічних дебатів чи чисто-го політиканства. Це твердження автору дозволяє зробити посилення на роботу С.Раду, присвячену електоральній поведінці представників національних меншин Трансільванії. Автор вважає, що в умовах модернізації Румунії, змін у європейському просторі відбувався процес інтеграції національних меншин у королівство Румунії і цей стійкий процес відбувався під постійною увагою з боку міжнародних інституцій. Д.Гренчук визнає складнощі проблеми інтегрування національних меншин у Велику Румунію оскільки це мала бути держава збудована на основі етноцентризму, реальності яка справляла враження на зміст взаємин більшість-меншина, ситуація, яку необхідно обов'язково включати та відносити до контексту подій у Центральній та Південно-східній Європі. Д.Гренчук посилається і на рапорт шефа Спецслужби сигуранци з Кимполунгу – Молдавського Джоссана від 21 січня

1921 р. в якому той повідомляє, що українці знаючи чудово румунську мову, в розмові посилаються на знання лише рутенської. Далі іде висновок службовця про те, що в громадах за Прутом ведеться українська пропаганда, спрямована проти держави. Це змушувало і у даній окрузі вести нагляд за інтелігенцією. Зосередження ж українців на північному заході Буковини на кордоні з Польщею та СРСР вело до того, що вони перебували під постійним наглядом служби безпеки та жандармерії, вважаючись справжньою загрозою безпеці румунської держави. Таке бачення поширювалося групою осіб, впливових політиків з Буковини на чолі з І.Ністором та впливало на ставлення офіційної влади до важливої етнічної громади на Буковині. Незадоволення, яке висловлювали окремі особи або політичні лідери українців визначалося змістом та сенсом заходів, які вживала влада в сфері навчання рідною мовою, релігії, політичному представництві, тобто питаннях тісно пов'язаних з проголошенням національної ідентичності. Та автор вважає, що політика уряду щодо національних меншин у 1918-1939 рр. будувалася на основі підписаного 9 грудня 1919 р. трактату про права національних меншин та у відповідності до міжнародних врегулювань того часу. Автор звертає увагу на факт, що українці могли через Комітет трьох надсилати до Ліги Націй, а також уряду інтерпеляції та декларації з критикою дій уряду Румунії, робили через своїх представників у парламенті Румунії. Буковинські українці також перебували у легальній опозиції діючи у власних партіях та обираючи своїх представників до Парламенту. Саме це Д.Гренчук вважає проявом поваги до прав національних меншин, хоча існував інший фактор інтеграції – прискорена румунізація національних меншин в історичній Буковині. Щоправда, сам автор схиляється до думки, яку висловлює цитований ним М.Манойлеску (поданий за А.Ротом) про розрив між румунським селянством та відірваною від нього за національною ознакою інтелігенцією. Та разом з тим вага українців у румунському просторі була применшена переписом 29 грудня 1930 р. власне автор вважає, що румунська влада не врахувала і значно применшила значення фактору українського націоналізму у своїй діяльності. Вся діяльність будувалася на етноцентризмі, підтримуваному централізаторською політикою, але це лише провокувало чуттєвість українських громад Буковини, що від 1918 р.

були позбавлені власних лідерів та зв'язками з рідними землями, розділеними між кількома державами. Власне парламентська діяльність українців, розділених між кількома партіями, вихід газет, що відображали інтереси та бачення їх у сфері навчання рідною мовою. Греко-католицький та православний український клір, політики та інтелігенція підтримували, на думку автора, зв'язок з Канадою з потужною українською діаспорою і піддавали румунську владу оглядам та увазі через запити у парламенті, меморандуми та протестаційні заяви. Саме таким чином буковинські українці висловлювали свої невдоволення політикою румунської влади. Та разом з тим автор стверджує, що рішення приймалися румунською владою демократичні та у відповідності до традицій Буковини. З наближенням II Світової війни українці розгорнули потужний ревізійоністський рух. ОУН і УПА (у варіанті автора Українська революційна армія) в свою чергу намагалися створити українську незалежну державу з включенням до її складу півночі Буковини, Бессарабії та Марамуреша.

Автор зазначає, що використав архівні документи ряду архівних закладів Румунії, України та Польщі. Свою роботу поділив на багато глав, через які аналізує на документальній основі основні проблеми у розвитку румуно-українського сусідства, починаючи від найдавніших взаємних контактів. У зв'язку з обмеженим матеріалом по історії української державності у румунських бібліотеках автор вирішив подати вступні глави з приводу державності та етносу українських. Щоправда, вивчення історіографії української проблеми у автора обмежується лише невеликим рядом видань, причому переважно румунських. Існування Науково-дослідного центру буковинознавства при ЧНУ для автора факт, але в плані дослідницькому він нічим для нього не відмічений, хоча насправді Центром здійснено ряд видань з історії Буковини, в тому числі й присвячених історії Буковини міжвоєнного періоду.

На завершення міжвоєнного періоду в середовищі українців поширилися ідеї створення незалежної держави з включенням територій з Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини, яку на Буковині пропагували німці. Та український ревізійонізм конфліктував з радянським. Друга світова викликала суттєві зміни на Буковині. Тут автор посилається на авторитет Е.Бенеша та В.Радкевича,

які вважали можливими зміни складу населення при вирішенні ряду проблем. Ці ж проблеми піднімалися І.Ністором та С.Мануїла. Та власне історична Буковина на думку автора була розділена за Паризьким мирним договором 10 лютого 1947 р. між Румунією та СРСР. Ним відзначено неможливість застосувати терміни Буковина та Бессарабія до Декларації 22 квітня 1964 р. Ні Румунія, ні Україна, на думку автора, не позиціонують себе у ставленні до пакту Молотова –Ріббентропа. Імовірно, що цим твердженням автор намагається схилити українську сторону до визнання провини за володіння територією включеною в умови Другої світової війни.

На завершення автор відзначив, що відносини між українцями та румунами увійшли у нову стадію, а сусідство визначає нові форми співпраці. Загалом вступ до даної роботи видається дещо сумбурним, адже автор перескакує з однієї проблеми на іншу, виділяючи основні проблеми, які слід розкрити. Надзвичайно широкими виглядають і хронологічні межі роботи, адже автор поставив собі за мету розкрити і маловідому для румунських істориків проблему походження українців, то ж з 27-ми глав книги одинадцять (тобто 40%) присвячені власне подіям, що передують безпосередньому викладу предмету книги. Глави нерівноцінні за своїм обсягом, що пояснюється предметом викладу у них і, можливо, зібраним автором матеріалом.

Власне глава I. *«Рутени, русини, малоруси, українці. Політична доля одного етноніму»* розділена автором згідно вибраних ним завдань на нерівні за обсягом параграфи. Так, у першому параграфі *«Початки»* автор відзначив, що зв'язки між румунами та давніми українцями носять давній характер. Звернено увагу на те, що у сучасних дослідженнях з археології вказано лише на типи зв'язків та носіїв певних археологічних культур. Власне перше вживання самоназви «слов'яни» автор відносить до XII ст. та Літопису Руського слідом за Ф.Курта. За публікаціями дослідників Д.Гренчук характеризує джерела з історії слов'ян та українців, згадує про київських князів та їх діяльність. Зокрема, у цьому відношенні він розрізняє причини прийняття християнства Руссю та румунами. Так, щодо хрещення Русі князем Володимиром автор вказує на це як на політичний крок, тоді як для

румунів це був крок «знизу». Від низів до верхів. При цьому автор визнає, що з X ст. слов'янська мова виступала мовою культурного спілкування, духовного та була мовою канцелярії. Та разом з цим Д.Гренчук пише, що саме використання цієї мови не дозволило румунам створити видатних творів, за винятком «Повчань Нягос Басараба сину Теодосію». Згадує автор і про великого князя московського Івана III та про те, що 1494 р. він прийняв титул володаря «всеа Руси». Проте тут чомусь Д.Гренчук випускає з уваги, що прийняття титулу московським правителем для спілкування із зовнішнім світом (до цього часу це був титул переважно для використання всередині країни) стало можливим лише після смерті великого князя литовського Казимира IV Ягайловича у 1492 р., який, як і інші правителі Великого князівства литовського, був володарем значної частини Руських земель і ... сильним конкурентом московського правителя.

Згадує автор і про утворення Галицького князівства та про його претензії на Молдавський край, критикуючи при цьому твердження А.Жуковського (його автор роботи взагалі відправив до Канади) про перебування Буковини зокрема у складі держави антив. Так, само заперечення в автора викликає можливість перебування Буковини під владою Києва, оскільки ніде, на його думку не зафіксовано чітко даної території. При цьому автор згадує про першу появу терміну Буковина у грамоті Романа I від 1392 р. та наголошує, що насправді цей термін було застосовано після окупації австрійцями північного заходу Молдови. Згадано також назви, що вживалися до романського населення регіону та поява терміну «Румунія» як і перших державних утворень румунів.

Наступний параграф **«Бирладська грамота: історіографічні дебати та інтереси»** також відображають традиційний для румунської історіографії погляд на середньовічну історію регіону. Хоча тут, після короткого викладу, автор закликає підходити до даного питання з точки зору нових джерел та розглядати його з позицій діалогу.

Третій параграф глави **«Румунський простір, слов'янська топонімія»** представляє для автора інтерес з точки зору потреби пояснення присутності на румунській землі слов'янських назв. При цьому автор визнає, що слов'янський елемент присутній не

лише у топонімах, але і у іменах особистих та назвах річок, що вважається автором культурним впливом слов'ян та романське населення регіону. Власне Д.Гренчук стоїть на позиції, що слов'янська мова вносилися боярами і була культовою та мовою канцелярії у Молдові та Румунському Краї. Взагалі слов'янську мову прирівнює до мови вільної. При цьому впродовж періоду XII-XV ст. відбувався процес її романізації та асиміляції слов'янського населення румунським. Д.Гренчук наприкінці параграфа зазначає «Слов'янська топонімія згаданої зони румунського простору не представляє нічого, окрім суб'єкту тривалого розгляду та політизації у названі історичні періоди, без того щоб вдаватися до демонстрації співіснування та впливу, з яких деякі зберігаються донині».

Завершальний параграф глави **«Суперечки сусідства: Цара Молдовой та Галицьке князівство»** торкається проблеми поширення влади князів галицьких на територію пізніше відому під назвою Молдавського князівства. Власне ситуація з виникненням Молдавського князівства подається також через молдавсько-польські відносини. Згадує автор і про наявність економічної та соціальної причин еміграції українців до Молдавського князівства та про ситуацію в молдавсько-польському прикордонні.

Друга глава книги **«Митрополія Молдови»** як видно з назви торкається проблем духовних, а за змістом – взаємин галицької митрополії з православними у Молдові. Власне зверхність Галицької митрополії над вірними Молдови визнавалася до заснування власної митрополії. Крісло митрополита галицького ставало за таких обставин об'єктом спорів між правителями Речі Посполитої та Молдови і була вирішена створенням у 1401 р. митрополії Київської, галицької і всієї Русі. З 1415 р. заснували архипасторство і для Молдови, хоча до цього довелося пройти через ряд перетворень і випробувань.

Третя глава книги **«Румуни та українці: конфлікти і солідарність середньовічна»** розпочинається автором з констатації факту, що в період середньовіччя відносини між румунами (насправді молдованами, мешканцями Молдавського князівства) та українцями визначалися на основі сусідства та спільної боротьби проти татарської та турецької загроз. Щоправда ці відносини не були завжди добрими і мали місце

напади на сусідні з Молдовою польські землі, коли з Покуття Штефан Великий виводив полонених українців та ін. автор відзначає, що з чернівецьких істориків даною проблемою займалися Р.Ф.Кайндль, Д.Ончул, І.Ністор та характеризує боротьбу за Покуття, що велася між Річчю Посполитою та Молдавським князівством. Згадується про володіння церковні на території Галичини, спільні слова в українській та румунській мовах, т.п. Частина тексту присвячено й І.Мазепі та згадано деякі особистості, яких імена проходять в румунській історіографії. Щоправда, до їх числа Д.Гренчук відніс і «виходець з Вижниці» (насправді з Вінниці, напевне автор дещо сплутав віддалені один від іншого об'єкти) письменник М.Коцюбинський (!?). Окремим параграфом подано дані про життя митрополита П.Могили та його діяльність.

Наступна глава **«Рутенія, Країна, Україна»** розпочинається Д.Гренчуком з констатації факту, що ареал походження українців це Галичина, Словаччина, Чехія, Угорщина і безумовно захід нинішньої України (?). Першу згадку терміну «Україна» відносить до 1187 р. та пояснює, слідом за іншими, походження даного терміну. Також дослідник розкриває власне різні терміни, пов'язані з назвою території сучасної України. Д.Гренчук відзначає проблему рутенів-русинів і вказує, що для Буковини русини проживали в українських селах, приводячи при цьому приклад с.Дерменешть у пов. Сучава. В подальшому стає зрозумілим чому автор роботи виділив саме зазначений на початку ареал проживання українців. Власне за його викладом слідує, що тут формувалася українська народність під впливом європейських тенденцій. Стосовно заміни етноніму «русин» етнонімом «українець» Д.Гренчук визнає період Першої світової війни і заміну назви «Рутенія» назвою «Україна» у 1918 р.

Окремий параграф даної глави присвячений гуцулам: **«Гуцули – протиріччя етнічної ідентичності?»** і в ньому автор звертає увагу на те, що румунські історики уникали говорити про гуцулів, як про українців. Власне тут дотримувалися позиції Н.Йорги, який визнавав гуцулів виключно румунами. У свій час гуцули в Румунії як національність

вносилися до окремої графи, навіть у період 1990-2000 рр. автор роботи визнає гуцулів – мешканців гірської частини півночі Буковини та Покуття за походженням слов'янами, українцями. Це населення користується українською мовою з запозиченнями з румунської і є православними.

Досить широкою виглядає глава V *«Парадигми ідентичності»*, в якій автор торкається ряду проблем визначення етнічної належності мешканців Буковини. Позиція автора проявляється вже у перших рядках глави, де він вказує на збільшення чисельності українського населення Буковини в австрійський період як за рахунок природного приросту, так і за рахунок колонізації Буковини українським населенням з Галичини, що веде до його осідання у межиріччі Дністра та Прута. В першу чергу автор розглядає даний аспект через топоніми, вказуючи на появу та перші письмові згадки населених пунктів, а також виділяючи окремі топоніми в околицях деяких сіл. В цьому автор послуговується, в першу чергу, роботами Н.Чередарик та Н.Гремаде, хоча можна було проаналізувати і роботи Ю.Карпенка. Та все ж простежується намагання автора визнати використання українських назв об'єктів і це число для півдня Буковини виглядає досить об'ємним. Від використання топонімів автор переходить до аналізу антропонімів, зокрема прізвищ у ряді сіл, базуючись на даних архіву Сучавського повіту. Тут автор намагається простежити за доступними йому документами ситуацію по окремих селах і вказує на те, що у австрійський період прихід українських сімей супроводжувався відходом частини румунських до Румунії (щоправда на той період держави з такою назвою ще не існувало). Загалом автор визнає для території Буковини у до-австрійський час сусідство українців і румунів на території Буковини, зокрема що стосується її гірської частини. Еміграція ж українців з Галичини та Поділля з 1766 р. подається автором за роботою І.Ністора *«Українська проблема в світлі історії»* як чисельне переселення в Буковину. Щоправда спроба підійти зважено до даної проблеми змушує автора вказувати на факт постійного існування проблеми міграцій населення на Буковині. Згадуються в главі і результати переписів населення краю, починаючи від Румянцевського перепису. Про який автору відомо з роботи акад. В.Требіча. автор, на нашу думку не зовсім сприймає австрійський метод перепису, де

розмовна мова замінює національність, хоча навіть перепис 1910 р., який завжди критикувався румунськими істориками, дозволяє побачити і віросповідання, і розмовну мову, що дозволяє робити висновки щодо національності особи. Загалом ця глава залишає місце для роздумів на дану тему.

Наступна глава VI. «*Чернівці – «остання Александрія Європи»*» торкається історії міста від XV ст. Проте в описі міста, зокрема його околиць автор в числі колишніх сіл називає Народний сад, що викликає неприйняття такого визначення. Чернівці австрійського періоду автор називає містом центральноєвропейського типу, згадуючи при цьому про економічні потужності міста та краю. Дано автором характеристику міста з точки зору етнічної та конфесійної та звернуто увагу на особливості життя міста після відкриття тут університету. В цілому автор визнає за румунами провідну роль у формуванні чернівецької інтелігенції та адміністративних органів. Для міжвоєнного періоду автор справедливо відзначає наявність консульств, але не перераховує всі з них, до того ж не дає їх вірні адреси. Справедливим при цьому вважаємо твердження, що після Бухаресту та Кишинева місто було третім в Румунії. В цій же главі аналізується процес розвитку Буковини в контексті її зв'язку з Галичиною та зміна демографічної ситуації на Буковині на користь українців. Та знайти критику можна і тут, адже стосовно 1910 р. автор порівнює число носіїв румунської та української мови з числом виборців для румунських і українських списків. Останні були складені на користь румунів. В цій же главі автор стверджує наявність процесу українізації цілих румунських сіл у австрійський період, знову ж таки посилаючись при цьому на В.Требіча. В очах Д.Гренчука у австрійський період не лише українська громада зростала чисельно, також інші національні громади формувалися поряд з румунськими і весь процес відбувався під знаком інтеграції у центральну Європу. При цьому роль мови спілкування відігравала німецька, що дозволяла інтегрувати провінцію в склад Габсбурзької монархії.

Досить цікавим є і питання появи на Буковині греко-католицької церкви, цікавим з точки зору її (чи її вірних) сприйняття/неприйняття православними румунами. Однак варто вказати на той факт, що не лише українці, але й румуни належали

до даної церкви. Тому глава VII. *«Поява греко-католицької церкви на Буковині»* є на думку автора роботи необхідною. Проте автор визнає, що поява цієї церкви на Буковині супроводжувалася невдоволенням кліру та лідерів румунської громади. Та все ж стосовно українців Д.Гренчук вказує на розвиток церкви пропорційно зростанню числа українців, вихідців з Галичини, на Буковині. При цьому автор намагається коротко розкрити процес появи самої греко-католицької церкви, вказавши і на факт, що на підставі рішення імператриці Марії Терезії було зрівняно в правах римо-католиків та греко-католиків Галичини, Трансільванії, Буковини. В описі становлення греко-католицької церкви на Буковині автор дозволяє собі віднести до греко-католиків Є.Пігуляка та О.Поповича, які були православними за віросповіданням. Саму ж греко-католицьку церкву вважає засобом політичним, що дозволяв молодим українцям визначатися з національною приналежністю. Та все ж чисельність греко-католиків була нижчою за чисельність православних українців. Це дозволило створити два деканати, в яких на початок ХХ ст. працювали К.Злепко та К.Костецький. Саме греко-католицьку церкву подає автор як причину намагань австрійської влади від 1912 р. створити балансуювання між румунами та українцями у церкві. Як відомо ця справа була завершена у 1918 р. розділом на українську та румунську частини консисторії.

Болючим виглядає для автора роботи також питання навчання рідною мовою представників національностей Буковини, через що з'являється в книзі глава VIII *«Навчання рідною мовою»*. Власне навчання рідною мовою в школах запроваджувалося австрійською владою і помітну роль відігравали священники та ченці. Зміни в системі освіти відбувалися на підставі закону про освіту 1804 р. потреби в забезпеченні середньою освітою мешканців краю привели до необхідності створення гімназії у 1808 р., але серед перших її учнів опинилися діти з аристократичних буковинських румунських родин та представники інших соціальних шарів і національностей. Таким чином, румунсько-українські контакти та взаємовпливи почали проявлятися і на рівні освіти. При цьому досить багато вчителів походили з Галичини чи Трансільванії. Значні зміни у освіті

відбулися після прийняття 1868 р. закону про рівність мов, коли крайова шкільна рада отримала право визначати мову викладання у школі. В ході цього процесу на 1891 р. з 291 початкової школи на Буковині 95 були румунські, 116 – українські, 18 – німецькі, 23 румунсько-німецькі, 11 румунсько-українські, 10 німецько-українські, 8 німецько-румунсько-українсько-польські. Переважання числа українських початкових шкіл над румунськими автор відзначає і для пізніших періодів. Також Д.Гренчук характеризує структуру управління освітніми закладами на Буковині в австрійський період, склад закладів освіти по повітах. Згадано також роль Є.Пігуляка, О.Поповича, С.Смаль-Стоцького в плані допомоги в отриманні українцями початкової освіти, зокрема у виданні букварів та підручників. В цілому вчителі зайняли почесну нішу в житті національних громад, тоді як кожна національність на Буковині мала власного шкільного інспектора.

Чергова глава IX **«Важкий шлях: утвердження національної ідентичності»** має виділений і єдиний параграф **«Походженням русин, національністю поляк»**. Даний розділ має на меті продемонструвати румунському читачеві історію формування української політичної нації. Разом з тим саме у цьому розділі Д.Гренчук цитує слова М.Емінеску ним висловлені у одній з публікацій. Так, у статті до газети «*Timpu*» у жовтні 1876 р. М.Емінеску писав стосовно українців Буковини, як про рабів двох сортів – гуцулів та рутенів. Перших він називав автохтонами і слов'янізованими даками, тоді як інші, на його думку, прийшли з Галичини і осіли у межиріччі Дністра та Прута на румунських землях. Саме рутенів М.Емінеску називав ворогами румунів. Це, вважав М.Емінеску, використовував австрійський уряд з метою паралізувати румунів. Саме ця інформація про позицію М.Емінеску викликала застереження з боку Д.Сірмана, однак у своїй публікації на сайті він не звернув увагу на те, що Д.Гренчук намагається критично підійти до позиції М.Емінеску і, на нашу думку, в цьому не позиціонує себе з ним. Д.Гренчук звертає увагу на той факт, що позиція М.Емінеску була прийнята як відправна точка саме тою румунською інтелігенцією Буковини, що позиціонувала себе як націоналісти. Це пояснювалося обставинами

політичної боротьби на Буковині наприкінці XIX – початку XX ст. і мала результатом з боку австрійської адміністрації балансування між націоналістичними течіями різних етносів. Автор не вважає можливим зображення австрійської монархії виключно тюрмою народів у якій жили за правилом «поділяй та володарюй», але відзначає, що це бачення було притаманне комуністичній історіографії і багато з істориків українських, російських та румунських зверталися до непродуктивної синтагми властивої тезам та ідеям комуністичних досліджень.

Своєрідною спробою підтвердити єдність православної румунської Буковини є твердження стосовно політичної одностайності Буковини. Саме так можна сприйняти назву глави X *«Румуни та українці: разом і окремо в сеймі Буковини»*. Проте зрозуміти автора слід з перших рядків глави, де він пише про роль австрійської адміністрації у формуванні толерантності на Буковині. Певні рядки відведені розкриттю історії самої Дунайської монархії, зокрема подіям 1848-1849 рр. в Австрійській імперії з чим зокрема пов'язане створення Національної ради Буковини та подальшого і більш пізнього відокремлення Буковини від Галичини. Автор розкриває процес формування крайового сейму Буковини у XIX ст. навіть перерозподіл мандатів на 59 депутатських місць, що відбувся 1904 р. був зроблений на користь румунів. Перевага їх над українцями збереглася і після 1909 р. Політичними представниками румунів, які співпрацювали з українцями та євреями автор називає Демократично-Селянську партію (Ф.Лулу і А.Ончул), вказуючи, що така співпраця викликали критику з боку інших румунських політичних груп та угруповань. Він же згадує, що позиція А.Ончула щодо українців неодноразово показувала його румунською історіографією як зрадника румунських інтересів. Це зокрема стосується його згоди на розподіл Буковини у 1918 р. на дві частини.

Та все ж автор відзначає, що крайові інтереси змушували співпрацювати різні політичні сили. Для українців Буковини відзначає поділ на москвофілів та народовців і вказує, що суто український рух посилювався з прибуттям на Буковину галицьких лідерів, до яких відносить С.Смаль-Стоцького, О.Маковея, М.Кордубу, В. Сімовича, З.Кузеля. Автором перераховуються також представники керівництва «Руської ради» та «Руської

Бесіди», як і перераховуються українські видання. Згадано про процес Л.Чаркевича 15 січня 1878 р. за розповсюдження матеріалів львівської «Просвіти» та вказуються імена тих, хто отримував на Буковині ці матеріали. Вказує автор і на факт утворення у 1905 р. Національної ради русинів Буковини, яка пізніше діяла як Українська народна партія. Проте реальних прикладів спільних рішень депутатів крайового сейму та їх протистояння автор не приводить, обмежуючись лише узагальненнями. Ілюстрований розділ фотографіями титульних сторінок газет «Гасло» та «Борба».

Своєрідним продовженням попередньої є глава XI **«Еліти та групова ідентифікація»**, у якій автор зауважує, що в румунській історіографії донедавна в аналізі еліт підходили з етноцентристської точки зору та з інших обставин. Проте на думку автора опис еліт з історичної Буковини мусить вестися з позицій багатоетнічних та багатоконфесійних впливів. Власне у сучасній румунській історіографії з питання вивчення буковинських еліт з'явилися роботи М.-Ш.Чяушу, М.Якобеску, Ш. Пурічі. Позиція автора є зрозумілою з його вислову щодо ролі вихідців з Галичини у вихованні українців (серед них є і Ю.Федькович та І.Франко). Справедливим є зауваження автора стосовно того, що і у формуванні світогляду румунської еліти на Буковині взяли участь трансільванці. Також справедливим є твердження щодо більш раннього у румунів за часом, ніж в українців формування еліти. До того ж румунська еліта виступає гомогенною та краще організованою, ніж українська. Крім того, автор вказав на те, що частина українських лідерів мала змішане походження. Загалом у просторі дискусій румунської та української історіографії і далі в основу кладеться проблема першості та історичної законності. Значну роль у формуванні ідентичності румунів зіграла православна церква Буковини, що підтримували і представники родин Гурмузакі та Флондорів. Також свою роль у розвитку та підтриманні румунського іредентизму відігравав Православний релігійний фонд.

Нижче автор відзначає, що основні ідеї національного українського руху на Буковину проникали через публікації у галицьких газетах та у газетах «Православна Буковина», «Православна Русь» та «Русская Правда». Після цього твердження автор переходить до аналізу діяльності конкретних

осіб і починає робити це з О.Поповича, якому докоряли за рутенізацію шкіл у регіоні Сірету. Поруч з цим іменем згадуються й імена жінок, активних учасниць українського національного руху на Буковині. Також аналізуються в загальних рисах біографічні дані та діяльність А.Лукашевича, Є.Пігуляка. І.Семаки, Л.Когута, К.Кракалії, С.Смаль-Стоцького, також як і діяльність Є.Ліпецького, Ю.Федьковича, Г.Купчанка, Д.Квітковського. На жаль автор не вибрав єдиного стилю описі біографій та діяльності представників буковинської української еліти. Так, згадавши ім'я о.К.Злепко на с. 144, Д.Гренчук переходить до коротких біографічних даних О.Поповича, діяльності О.Безпалка, Є.Гакмана, Т.Галіпа, В.Залозецького і знову повертається до біографічних даних К.Злепко (с.145). Подібне зроблено і з біографією О.Поповича. Високо оцінено також творчу діяльність С.Воробкевича та його білінгвізм у творчості і роботі. Відзначено відповідним чином діяльність О.Калужняцького, С.Яричевського, діячів українського театру на Буковині. Наприкінці глави автор зазначив: «наш демарш стосовно української еліти на Буковині не пропонувався виробленням цієї теми, ще є важливим – вважаємо – відображення внеску української еліти у спільне знання, яке супроводжує цей демарш».

Власне главу XII «*Румуни та українці Буковини перед Першою світовою війною*» ми вважаємо найближчою до теми дослідження Д.Гренчука і напевне бажано було б саме нею розпочинати цю роботу, адже настрої українського та румунського населення напередодні та в роки Першої світової війни передували подіям жовтня – листопада 1918 р. Фактично глава розділена на дві частини і має окремий параграф «*Початок війни та перші військові операції*». Одразу автор зауважує, що початок війни для різних народів Австрії відкрив різні перспективи. Українці з Галичини, яку автор слідом за П.С.Вандичем називає «австрійським П'ємонт» (напевне слід іменувати «українським П'ємонт»), бажали створення власної держави. Згадано також про спробу М.Василька та А.Ончула створити у листопаді 1914 р. український та румунський добровольчі легіони. Саме до 1914 р. Д.Гренчук відносить прагнення українців приєднати до Галичини північну частину Буковини, що пізніше і створило

тертя між українцями та румунами. Згадує автор про створення у 1915 р. у Львові на німецькі кошти Союзу визволення України. Власне його діяльність та діяльність Українського бюро, видання «Український огляд» з Лозанни вважає засобом формування національного українського розуміння. Разом з тим початок війни розділив думки стосовно реорганізації австро-угорської монархії, зокрема згадано про А.Поповича, який запропонував створити з Австро-Угорщини конгломерат мононаціональних держав, фактично унітарну федерацію, під зверхністю дому Габсбургів. Власне в подальшому автор зауважує стосовно цієї ідеї А.Поповича виникнення критики з боку інших націй було викликано ідеєю централізму, що проходила в його проекті. Загалом слід погодитися з Д.Гренчуком в тому, що війна визначила національні інтереси народів Центральної та Південно-Східної Європи. Автор зазначає, що позиція Великої Британії та Франції за роки війни змінилася з позиції збереження Австро-Угорщини (1914) до утворення на її території національних держав у відповідності до ідей В.Вільсона.

Д.Гренчук відзначає що російську владу в Галичині представляв Ю.Бобринський, який за допомоги В.Дудикевича та С.Бандасюка вів боротьбу з «мазепинством». Посилення радикальних та антиросійських настроїв в Галичині напередодні війни пов'язує з І.Франком, М.Павлюком (швидше М.Павлик) та Ю.Бачинським, книгу якого «Ucraina irredenta» аналізує за роботою А.Роже «Українці та румуни...». Вважає, що різниця між українцями та румунами Буковини в плані створення власної держави полягала в тому, що перші були прив'язані до Галичини, тоді як другі до королівства Румунії. Відзначено діяльність під проводом К.Левицького Загальної української ради спрямованої на створення унітарної України. Із 34 членів Загальної української ради 7 були буковинці. Власне дії галичан розбудили і українців під владою Росії, за що у 1916 р. російською владою було ув'язнено М.Грушевського. Більшовицька революція, на думку Д.Гренчука, стала причиною появи ідеї возз'єднання українських земель, проте загроза поширення більшовизму вела до швидкої еволюції подій. Та все ж територіальні зміни стали можливими після вступу у війну США.

Параграф «Початок війни та перші військові операції» служить опису початку бойових дій, зокрема, на Східному фронті. Також тут автор згадує про перші бої на Буковині. Щоправда, якщо у Т.Белана перший російський комендант Чернівців носить звання поручника, то у Д.Гренчука він вже виступає генералом. Згадано також про підписання угоди 18 вересня/1 жовтня 1914 р. та проекти повоєнного устрою Буковини, в тому числі проекти Н.Н.Вергуна, А.Геровського і архієпископа Харківського Антонія. Також вказано на зміни, що відбувалися на Буковині в роки війни в плані управління нею та вислання до таборів неблагонадійних громадян, використання смертної кари як покарання. Говорячи про засуди автор відзначає невідповідність цифр виконаних вироків. Феноменом названо появу доносів, які писалися на поляків, українців, німців, сюди варто віднести і румунів. Цей процес на думку автора часто не зовсім виправдано подається з точки зору антисемітизму у сучасній історіографії, однак на нашу думку такі настрої були закладені ще в роки війни й іноді зустрічалися в публікаціях втікачів з Буковини до Рєгату. Відзначає автор як важливу роль «дако-румунської» агітації, яку пов'язує з Я.Флондором, який залишався у краї. Наголошено на відмінності румунської інтелігенції Буковини від інтелігенції Трансільванії та відзначено вірність румунського селянства австрійській адміністрації. Згадано і про мету вступу Румунії у війну в серпні 1916 р. та побіжно – легіон УСС і частину імен українців розстріляних за наказом Е.Фішера. Д.Гренчук наголошує, що доля українців та румунів в роки війни була дуже схожою, щоправда автору варто було вказати на факт активної співпраці румунської інтелігенції і з російською окупаційною владою, що витікало з небажання російської влади використовувати «мазепинців». Та й загалом даний параграф за своїм змістом не зовсім відповідає отриманій назві.

Надзвичайно короткою є глава XIII «**Румунське королівство та проблема Буковини**». Однак в ній автор згадує про існування трьох варіантів розділу Буковини, які з'явилися в результаті переговорів з австрійською стороною у червні 1915 р. Звісно вказано і на зміст угоди від 1 жовтня 1914 р. (н.ст.) про розподіл території Буковини між Румунією і Росією. Також автор посилається і на переговори 1915 р. між Румунією та країнами Антанти, щодо вступу першої

у війну на їх боці та як результат всіх переговорів є і згадка про угоду від 16 серпня 1916 р. Поразка Румунії у війні та підписання Бухарестського мирного договору у травні 1918 р. автором подається як катастрофа, але тут він звертає увагу на відсутність ратифікації договору королем Фердинандом I, що по суті створює підстави вважати подальші дії Румунії вірними. Стосовно 1918 р. автор відзначає неспокої на Буковині викликані претензіями українців на північну частину краю до р.Прут. Для румунів у їх проєкті відводилася південна частина краю до р.Сірет, тоді як Пруто-Сіретське межиріччя опинялося до встановлення чітких кордонів у спільному управлінні. Згадав автор також про віденську угоду 14 березня 1917 р. між О. фон Черніним та Т.В.Бетманном-Гольвегом стосовно окупації Австро-Угорщиною Румунії. Також з посиланням на роботу І.Джюрке автор пише про проєкт розділу Румунії між Австро-Угорщиною, Росією і Болгарією. Таким чином, хоча автор і використовує частково архівні документи все ж таки залишає поза увагою російські документи. Оскільки значна частина їх була опублікована ще у 30-х роках минулого століття, вони є доступними для дослідника навіть якщо він працював у Науковій бібліотеці ЧНУ. Важливість згаданих документів полягає в тому, що вони відображають процес ведення переговорів російськими дипломатами з румунською стороною у 1914-1916 рр. та дозволяє побачити всі торги, які велися навколо Буковини в роки війни.

Ідучи далі, автор торкається проблеми взаємовідносин двох етносів в умовах революційних перетворень на Сході Європи і пропонує читачеві главу XIV **«Національна революція на Буковині: румуни проти українців»**. Розпочинає її автор з констатації факту, що Галичина стала «австрійським П'ємонтом» в питанні створення української держави під егідою Габсбургів. Разом з тим нижче подано, що українці з Австро-Угорщини воліли створити власну державу, тоді як їх співвітчизники з Бессарабії виступали за республіку у складі демократичної Росії. Щоб пояснити останнє автор дає опис революційних подій та перетворень на території України у 1917-1918 рр. Проголошення незалежності України 22 січня 1918 р. він супроводжує описом територіальних вимог

українців. Зокрема, згадується з посиланням на Військовий архів Румунії, що ряд русофілів вимагали приєднання до України всієї Молдови. Також автор описує вимоги українців на переговорах у Бресті Литовському, де ставилася вимога об'єднання Галичини, Буковини та Карпатської Русі в єдине автономне утворення, яке автор іменує Західною Галичиною. Власне угода щодо утворення Коронного краю в обмін на хліб з України подається як така, що зустріла заперечення з боку поляків. До складу цієї держави мала увійти і північна частина Буковини. Д.Гренчук зазначає, що згадане державне утворення не було визнане союзними державами та тут слід лише додати, що умови секретного договору 9 лютого 1918 р. все ж і в Австро-Угорщині залишилися нереалізованими.

Традиційною вважаємо подачу факту діяльності І.Ністора зі створення ним у 1917 р. Румунської місії у Буковині та опис заходів румунських емігрантів у Європі щодо досягнення інтересів Румунії. В цьому відношенні слід відзначити високу активність румунських політичних діячів з числа емігрантських кіл, які організували в Італії та Франції ряд заходів спрямованих на забезпечення визнання за Румунією нових провінцій, які вона бажала приєднати та включити до складу держави. В цьому відношенні проявилася організованість румунських емігрантів, зокрема С.Миндреску, і цим пояснюється пізніший успіх на Паризькій мирній конференції, частково здобутий в результаті веденої пропаганди.

Власне останні місяці існування Австро-Угорщини суттєво загострили відносини між представниками українців та румунів в Парламенті країни. Це автор демонструє через показ проблеми Чернівців, доводячи, що місто розташоване саме у середовищі чисто румунських поселень. Продовження теми знаходить в описі діяльності українців у 1918 р.. Зокрема, згадано, що з ініціативи галичан створено 18 жовтня 1918 р. у Львові Українську національну раду, представником якої на Буковині був Крайовий комітет, очолений О.Поповичем. Події жовтня – листопада 1918 р. також відображені в роботі, зокрема події 2 листопада 1918 р. пов'язані з розпуском частин Чернівецького гарнізону Д.Гренчук, слідом за І.Ністором, подає як використання українцями ситуації та пише про

розгроми складів та приватних закладів у Чернівцях того ж дня. Справедливе зауваження, бо дійсно сучасники відзначали безпорядки та стрілянину 2 листопада 1918 р., але серед винних в цьому могли бути не лише українці.

Автором описано коротко події 3 листопада 1918 р. та потребу встановити демократичним шляхом долю, поки що австрійської Буковини. Також відзначено спроби українців організувати народну армію та встановити зв'язок з Галичиною і Україною. Також описано заходи в плані створення керівних органів краю. Автором відзначено, що рішення про розділ на українську та румунську частину краю було прийняте на основі перепису 1910 р. Автором відзначено, що українці змогли порозумітися лише з А.Ончулом, тоді як Румунська національна рада відмовилася вести переговори з ними. Подальша ж доля Буковини мала вирішуватися Мирною конференцією. Ситуація на Буковині вважається автором досить делікатною, проте згадавши про перебування січових стрільців на Буковині, автор нічого не згадує про протести та невдоволення румунських політиків перебуванням цього підрозділу в краї. Частина розділу відведена опису дій румунських депутатів віденського парламенту в плані збереження цілісності Буковини та діяльності Румунської національної ради. В цілому позиція всіх румунських кіл незалежно від партійної належності виглядає єдиною: «Ми хочемо об'єднання, і ми його матимемо!». Фактично румунські політики взяли на себе право говорити від імені всього народу Буковини, вважаючи її румунською землею. Проте в даному випадку по допомогу представники Румунської національної ради звернулися до сусідньої країни і через посланця передали тодішньому прем'єру А.Маргіломану резолюцію від 27 жовтня 1918 р. Проте навіть зміна уряду не стала перешкодою до прийняття рішення щодо направлення на Буковину військових підрозділів. Автор помилково пише про те, що протест української сторони проти вступу румунських військ на Буковину було передано генералу Я.Задіку 10 листопада 1918 р. в м. Герца, тоді як є спогади учасників тих подій, які вказували на факт передачі делегацією Української національної ради такого протесту румунському командуванню 8 листопада 1918 р. у с.Глибока на

залізничній станції. Стосовно виїзду з Буковини перед наступом румунських військ О.Поповича сперечатися не доводиться, але слід тоді ставити питання: кому вірити стосовно залишення краю В.Залозецьким - М.Гаусляйтнер, на яку посилається Д.Гренчук чи Р.Смаль-Стоцькому, який писав про те, що цей діяч залишався в краї і виконував обов'язки голови крайового уряду? Власне В.Залозецький залишав територію Буковини, але не на початку листопада 1918 р., а трохи пізніше.

Пише автор і про факт вирішення, тобто ліквідації, збройним шляхом проблеми Кіцманської республіки та прискорення урядом дій щодо завершення акту об'єднання. В цьому провідну роль відіграв І.Ністор, якого уряд 23 листопада 1918 р. призначив повноважним в справі завершення об'єднання. Акт об'єднання був ним представлений румунському уряду 27 листопада 1918 р. в Яссах і після цього було проведено Генеральний конгрес Буковини. То ж чи доводиться говорити про добровільне і демократично прийняте рішення 28 листопада 1918 р., якщо документ про безумовне об'єднання був представлений зацікавленій стороні до його реалізації. До речі стосовно конгресу Д.Гренчук пише про участь в ньому представників німців та поляків, а також 13 мешканців українських сіл. Саме тут румунський історик зазначає, що названі ним жителі с.Путили є за фактом румунами, що врешті заперечує тезу самого І.Ністора (1928 р.) про нібито участь українців в роботі Генерального конгресу Буковини, тим більше, що ці особи не мали повноважень представляти все українське населення краю. В низці заходів з об'єднання автором роботи подано і дії румунської армії на Покутті в травні – серпні 1919 р., метою яких було з'єднання з польською армією та недопущення в Угорську радянську республіку більшовицьких частин зі сходу. Саме відступ румунських частин з Покуття автор використовує для подачі статті з угоди підписаної 20-21 липня 1919 р. у Львові між генералом Я.Задіком та генералом графом де Ламезан Салін, яким встановлювався «історичний кордон» по Дністру та Черемошу. Даний розділ ілюстрований фотокопією резолюції Румунської національної ради від 27 жовтня 1918 р. щодо об'єднання всієї Буковини з королівством Румунії, саме тої, що тоді викликала протест в українців.

Продовженням теми попереднього розділу слід вважати і главу XV «*Українці та об'єднання Буковини з королівством Румунії*», адже автор намагається показати реакцію українців на здійснений факт. Автор зазначає, що повоєнна проблема перебудови та облаштування Європи здійснювалася за моделлю В.Вільсона та українці не побажали прийняти рішення Генерального конгресу Буковини тим більше 13 осіб не презентували жодне політичне об'єднання, яке б відображало позицію всієї української громади. Власне тут, дещо заперечуючи власним твердженням з попереднього розділу Д.Гренчук називає 13 учасників Генерального конгресу Буковини українцями за походженням, з яких деякі – фактично румуни. Тут також згадується заява О.Льницького з Марамуреша на користь приєднання до Румунії. Цифру у 38,4% українського населення на Буковині автор бажає піддати сумніву через те, що в переписі опиралися на дані розмовної мови, а не на національну ідентифікацію особи, що потрапляла в перепис. Вказує автор і на факт, що стосунки між румунською адміністрацією та політичними і релігійними лідерами українців склалися в умовах глибоко насильницьких з переважанням недовіри та взаємних підозр. Стан облоги, запроваджений на півночі Буковини, що тривав до 1928 р. автор вважає засобом пацифікації і стабілізації становища. Посилаючись на роботу А.Жуковського. Д.Гренчук визнає факти у в'язнення політичних та церковних діячів Буковини, як і викладачів, зокрема Кіцманської гімназії. Арешт 60 українських діячів критикувався відомим соціал-демократом Г.Грігоровічем, про що також згадує автор. Результатом політики пацифікації стали меморандуми з протестами, що направлялися до центрального уряду у Бухаресті. Говорячи про візит на Буковину комісії Антанти у грудні 1919 р., автор відзначає, що факт заяв жителів Заставни про бажання приєднатися до України є лише фактом зазначеним в українській історіографії. Проте, на жаль, посилань на інші роботи українських істориків, крім праці А.Жуковського Д.Гренчук не приводить.

Протистояння румунам українців подано з точки зору реакції останніх на дії українців Галичини та сподівань на зміну ситуації. Автор звертає увагу читача на той факт, що УНР через свого посланця у Бухаресті К.Мацієвича 26 червня 1919 р. фактично визнала лінію кордону по р. Дністер. Проте поряд з цим

автор критикує представників української діаспори в Європі, які від імені Політичного комітету Буковини (Відень) у 1925 р. направили Меморандум до Ліги Націй. В ньому, на думку Д.Гренчука, були перекручені історичні факти, оскільки Буковина представлялася там українською землею. Власне Д.Гренчук зауважує, що українська історіографія, говорячи про анексію Буковини Румунією, не зважає на факт міжнародного визнання приєднання Буковини до Румунії, закріплене Сен-Жерменським мирним договором. Власне для румунів, як нації, розпад Австро-Угорщини став можливістю реалізації унітарної національної держави – приходять до висновку Д.Гренчук.

Далі автор аналізує буковинське питання під час мирної конференції у Парижі: **«Глава XVI. Буковина на дебатах Паризької мирної конференції (1919-1920)»**. На початку увагу автора привертає діяльність делегації Румунії на конференції, присутність якої обумовлювалася умовами угоди від 4 серпня 1916 р., а також потребою визнання приєднання нових провінцій, хоча підписання нею Бухарестського миру в окремих союзних колах приймалося як підстава для скасування дії згаданої угоди. Автор визнає, що складним для делегації було завдання добитися визнання кордонів Великої Румунії. Це робилося румунською делегацією на підставі ст. 4 угоди 1916 р., але союзники бачили при цьому потребу вирішення урядом Румунії проблеми національних меншин. Автор описує діяльність румунської делегації в сфері визнання кордонів Румунії та згадує про внесення до списку делегатів також Н.Флондора і А.Вітенку. Відсутність на конференції Я.Флондора пояснюється його напруженими стосунками з І.Бретіану. Згадано і про організований главою румунської делегації спільний з делегаціями Польщі, Чехо-Словаччини та Королівства СХС протест 22 травня 1919 р. щодо проекту угоди з Австрією. Власне автор зазначає, що в травні 1919 р. румунська сторона шукала можливості затвердження спільного румунсько-польського кордону та визнання всієї Буковини румунською територією. Фактично для Буковини і Бессарабії І.Бретіану відвойовував р. Дністер у якості кордону. Слід відзначити, що автор вказує на роботу Комісії з делімітації кордону, яка стосовно Буковини послуговувалася іншими, ніж було в переписі

населення 1910 р., цифрами чисельності населення. Як відомо конфігурація кордону на Буковині обговорювалася досить довго і остаточне затвердження кордону відбулося лише у 1928 р. Згадано автором про проблеми румунської делегації та ультиматум, виставлений Румунії з приводу її подальшої участі в конференції, коли виникли проблеми з підписанням Сен-Жерменського мирного договору та трактату про захист прав національних меншин. Автор завершує цю главу констатацією факту, що міжнародне визнання Буковини у складі Румунії пройшло тривалий шлях і завершилося протоколом Змішаної румуно-польської комісії 17 листопада 1935 р. Останнє мало на меті затвердити висновки технічної підкомісії з делімітації території кордону і таким чином польсько-румунський кордон проходив старим кордоном, що розділяв Галичину і Буковину.

(Далі буде)

Надійшла до редколегії 05.04.2015 р.